

– BESZÁMOLÓ –

A VALLÁSOK, AZ ÁLLAM ÉS A SZÓLÁS SZABADSÁGA

2016 márciusában jelent meg Koltay András *A vallások, az állam és a szólás szabadsága* című kötete, amely a szólás- és vallásszabadság metszéspontjaival, a vallási jelképek, a blaszfémia, és a vallásos vélemények közéletben betöltött szerepével foglalkozik. A könyv témája különösen aktuális a mai Magyarországon, sőt, egész Európában, hiszen olyan kérdéseket feszeget, amelyek a jelenlegi, gyors ütemben alakuló környezetben egyre fontosabbá válnak. A egyházak és az állam viszonya, a vallások és az abból eredő eltérő kultúrák egymás mellett élése, vagy a vallásokkal szembeni kritika és tolerancia mind-mind olyan problémakörök, amelyek ma már nem csak távoli elméleti kérdéseknek tűnnek, hanem a mindennapi életünket befolyásoló tényezőkké váltak.

Ahogy a szerző a bevezetőben fogalmaz: „A vallás- és szólásszabadság terjedelme a rohamléptekkel átalakuló Európában a társadalmi-politikai változások hatására újra és újra viták tárgyává válik, a pontos körvonalak azonosítása a jogrendszer eszközeivel nem teljességes és végleges jelleggel lezárt feladat. Az egyre erősödő bevándorlás, a különböző vallási kultúrák ebből fakadó kényszerű egymás mellett élése, valamint a kontinens keresztény jellegének erről függetlenül is zajló fokozatos gyengülése kulcskérdéssé teszi a kötetben tárgyalt kérdések helyes megválaszolását minden egyes európai jogrendszerben és az államok európai közösségének, valamint az európai emberi jogi védelmi rendszer szintjén is.”

A könyv szerkezetileg három nagy egységben foglalkozik a témával. A bevezetés utáni első rész a vallások állami szférában történő megjelenésének kérdését érinti, szűkebben meghatározva a vallási jelképek iskolákban és közterületen történő használatát, valamint az állam szabadságát a vallás közoktatásban történő megjelenítésével kapcsolatosan. A második rész a vallásos vélemények korlátozásáról szól, amelyben Koltay András megvizsgálja a vallási ruházat és a vallási jelképek viselése korlátainak szabályozását, valamint a vallási tartalmú reklámokra vonatkozó korlátozásokat. A harmadik, terjedelmében legnagyobb rész, a Vallásgyalázás és valláskritika címet kapta, melyben a blaszfémia korlátozhatóságáról és a vallási közösségek gyűlöletbeszéddel szembeni védelméről esik szó.

2016. szeptember 28-án tartották meg a kötet ünnepélyes bemutatóját a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának II. János Pál pápa dísztertermében. Az eseményt nagy érdeklődés követte, a rendezvényre sokan regisztráltak, a helyszínen pedig végül teltház volt.

A bemutatót Orbán Balázs, a Századvég Alapítvány kutatási igazgatója nyitotta meg a kiadó képviselőjében. Köszöntőjében megköszönte a szerzőnek, hogy kéziratával a Századvéghez fordult, hiszen olyan témáról írt könyvében, amely bár nem új keletű

problémákkal foglalkozik, a mai világban mégis különlegesen aktuális. Ennek kapcsán kiemelte a szerző kiváló ütemérzkét, ugyanis az elmúlt két évben a közéleti és a jogtudományi vitáknak is meghatározó része volt a vallások és a szólásszabadság viszonya és kapcsolata. Kiemelte ugyanakkor, hogy Koltay András minden ehhez kapcsolódó kérdést nem csak a mindennaposan felmerülő vitákkal kapcsolatosan, hanem tágabb összefüggéseiben is vizsgál, így szélesebb perspektívába helyezi a kérdéskörből adódó problémákat. A kötetből két fő kérdést tartott fontosnak kiemelni. Az egyik, hogy vajon létezik-e Európában egy legkisebb közös többszörös a vallások és a vallási jelképek iskolákban és közterületen történő megjelenítésével és használatával kapcsolatosan, és vajon egy szupranacionális szerv, mint a strasbourgi bíróság mit tesz ennek kialakításáért, vagy betartatásáért. A kötet másik sarkalatos pontjának a vallásos vélemények korlátozásának lehetséges módjait emelte ki Orbán Balázs, melynek kapcsán hozzáette, hogy számára a könyv egyik üzenete az, hogy a mai felfogásunk szerint kissé álszentek vagy rosszindulatúak vagyunk a vallásokkal kapcsolatban, hiszen a másfajta civilizációból vagy vallásból érkező személyekkel szembeni félelmünkben feláldozhatónak tartjuk az európai jogi és alkotmányjogi vívmányainkat. Szerinte ahelyett, hogy a kérdést (nevezetesen, hogy valóban feláldozhatóak-e ezek az értékek) behatóan vizsgálánánk vagy foglalkoznánk vele, inkább azt megkerülve, adminisztratív és „mondvasínált” okokkal próbáljuk rendezni a vallások korlátozásával kapcsolatos helyzeteket.

A könyvbemutatón ezután Kukorelli István volt alkotmánybíró, az ELTE egyetemi tanára szólalt fel. Beszédének elején kiemelte, hogy a könyv tekintélyes méretű, rendkívül gondolatgazdag, rengeteg lábjegyzettel ellátott, elfogulatlan, jól hivatkozott és jól szerkesztett kötet, amely a teljességre törekszik. Érzékeny kérdések sokaságát fogalmazza meg a szerző művében, melyekre igyekszik választ találni a jog útvesztőjében. A választott témához köthető valamennyi releváns jogszabályt és precedenst tartalmazza, bizonyos értelemben műfaját illetően egy tematikus szakkönyvnek tekinthető, mely áttekintést nyújt az európai, amerikai és hazai szabályozásról és magában foglalja a témához köthető összes jelentős strasbourgi, legfelső bírósági és alkotmánybíróági határozatot, a hozzájuk tartozó párhuzamos és különvéleményekkel egyetemben. Szerinte a könyv sokkal többről szól, mint amire a címéből következtetni lehet, hiszen a legfontosabb demokrácia-kritériumokat teszi mérlegre. Walter Lippmann demokrácia-fogalmát idézve rámutatott, hogy vallás és a szólásszabadság nélkül elképzelhetetlen a valódi alkotmányos demokrácia.

Kukorelli István gondolatait két jól körülhatárolható, a kötetben is végigfutó kérdés köré csoportosította. Az egyik az állam szerepe az egyházakkal kapcsolatban, a másik a keresztény és a kulturális értékrend kapcsolata és egymásnak való megfelelése. Előbbivel kapcsolatban kifejtette, hogy az állami semlegesség fogalma a mai napig nem meghatározható, a két vélet (a teljes szétválasztás és az államegyház) között hatalmas a szórás. Szerinte egyet lehet érteni a szerző azon megállapításaival, hogy az egyház nem számítható teljesen a közélet valamennyi területéről, az együttműködő, nem közbömbös állam modellje lehet az ideális módja az állam és az egyház szétválasztásának. Ugyanakkor ez sem működik mindig hibamentesen, hiszen néha az állam „ott van jelen ahol nem kéne, és ott nincs, ahol szükség lenne rá”. Kukorelli ezután kitért arra a kérdésre is, hogy van-e keresztény állam, melyre válaszolva azt monda, hogy alkotmányjogi, ideológiai értelemben nincs, ugyanis az állam világnézetileg semleges, ez

pedig egy olyan „Rubikon-szabály”, melyet egy jogállamban, alkotmányos demokráciában nem léphet át az állam. Ugyanakkor az állam cselekvéseit sokszor meghatározzák a keresztény értékrendből adódó követelmények és gondolatok, így tehát nem teljesen választható el egymástól a semleges állam és a vallások által képviselt értékek. Ezt a gondolatmenetet folytatva tért át az általa megfogalmazott második fontos kérdéskörré, nevezetesen, hogy mennyire vált az egyetemes kultúra részévé a keresztény értékrend. Ezzel kapcsolatban kifejtette, hogy egyetért a szerzővel abban, hogy bár bizonyos vallási jelképek (pl. a kereszt) már az egyetemes kultúra részévé váltak, nem szabad elfeledkezni azok vallási gyökereiről és jelentéséről sem. Gondolatait Robert Schuman szavaival zárta, melyek szerint „Európa vagy keresztény lesz, vagy nem lesz.”

A rendezvényen ezután Schanda Balázs egyetemi tanár, a PPKE alkotmányjogi tanszékének vezetője szólalt fel, aki azzal kezdte beszédét, hogy különösen örül annak, hogy egy újabb Pázmányos oktatóhoz köthető művet kell bemutatnia, hiszen minden könyv megszületése voltaképp egy ünnep. Kiemelte, hogy a kötet egy koherens, fegyelmezetten szerkesztett, precíz mű, ugyanakkor olvasmányos és könnyen érthető azok számára is, akik nem jártasak a jogban, vagy annak e területén. A vallásokkal kapcsolatosan aggályainak adott hangot, melyek szerint eltévedtünk, Európa elfáradt, és válsághelyzetben van, ezért kiutat kell keresnünk. A kiútkeresés első módja lehet a hagyományokhoz való visszanyúlás. Példaként hozta erre a dunaújvárosi Szent Pantaleon kórházat, amikor egy „múlt nélküli” városban egy vallási hagyományhoz nyúltak vissza, amikor a kilencvenes években nevet kellett adni a kórháznak. A kiútkeresés másik iránya lehet, ha az egyén szabadságát, az egyén jogait megpróbáljuk még inkább körülbástyázni. Ezzel kapcsolatban azonban hozzátette, hogy mára bizonytalanná vált az emberkép, és az ember elvesztette valódi identitását. Igaz ez szerinte a vallási meggyőződésre is, hiszen ma már jobban szomjazzuk magát az identitást és a közösséghez tartozást, mint magát a transzcendenst. Kifejtette, hogy a keresztény értékrend önmagában nem életképes, ha nincs mögötte élő meggyőződés, vagy valódi identitás, éppen ezért van szüksége védelemre, hiszen csak így lehet fenntartani az emberek és az értékek közösségét is. Szerinte Koltay András ilyen és ehhez hasonló kérdésekre keres választ a könyvében, azonban szembesülnünk kell azzal, hogy a válaszok többsége még nincsen készen. Ezekre a választ még mindenkinek keresni kell, beleértve a jogászokat is, azonban hozzátette, a legfontosabb döntések nem a tárgyalóterekben, hanem az otthonokban dőlnek el.

A laudációk után maga a szerző, Koltay András következett, aki elsőként köszönetet mondott mindenkinek, aki hozzájárult a könyv megszületéséhez, megemlékezett Zlinszky János tanár úrról, aki emlékének a könyvet ajánlotta, és aki nyomon követte a kézirat elkészültét. Kiemelte, hogy a témának különös, és egyben szomorú aktualitást adott a 2015 januárjában elkövetett Charlie Hebdo szerkesztősége elleni terrortámadás, ugyanakkor a könyvben felvetett kérdések nem új keletűek, többségük több évszázada, de minimum a 2001. szeptember 11-i terrortámadások óta újból élő, a közéletben jelenlévő kérdések.

Szerinte a kereszténység és az emberi jogok nem állnak szemben egymással, hiszen az emberi jogok alapvetően a keresztény értékekből gyökereznek, voltaképpen elválaszthatatlanok egymástól, azonban ez a gyakorlatban mégis megtörténik, és ezzel

a helyzettel kezdenie kell valamit az államnak, hogy megőrizze – sokszor képlékeny – semlegességét.

A szerző elismerte, hogy Európát jelenleg rengeteg olyan kérdés foglalkoztatja, amelyek meghatározhatják a kontinens jövőjét, és már a kötet bevezetőjében is említi, hogy a könyvben felvetett problémákról fontos beszélni, hiszen a jog a társadalom, a kultúra szerves részét képezi, és mint ilyen fontos tisztában lenni azzal, hogy a vallásokkal kapcsolatban milyen elvek és gondolatok mentén hozzák meg az egyes bíróságok döntéseiket.

Koltay három kérdést emelt ki a könyv által tárgyalt témák közül. Az első annak a kérdése, hogy mi a kereszténység szerepe a mai Európában, és hogy vajon lehetséges-e elismerni a kereszténység kulturális jelentőségét, miközben megőrizzuk az állam semlegességét. A második kérdés, hogy vajon az állam tehet-e különbséget a vallások között, nevezetesen a keresztény és muszlim, tágabban kezelve a kérdést a keresztény és a nem keresztény vallások között. Természetesen bizonyos szintig ez kizárt, hiszen az állami semlegesség elve ezt nem teszi lehetővé, ugyanakkor az élet rengeteg olyan határesettel szolgál, ahol ez a kérdés igenis felmerül. A harmadik felvetés pedig az, hogy szükség van-e arra, hogy megvédjék a vallási közösségeket a gyűlölettel szemben. A szerző is rámutatott arra, hogy az amerikai jogfelfogás szerint erre a kérdésre egyértelműen nemleges a válasz, hiszen szerintük egy egészséges társadalom képes megbirkózni az ilyen véleményekkel és kivonni azokat a társadalmi diskurzusból, az európai felfogás azonban más megközelítést alkalmaz, és védi az egyes csoportokat a gyűlöletbeszéddel szemben. A vallásokkal szembeni gyűlölettel kapcsolatban ugyanakkor nem „Isten” szorul védelemre, hanem a hívő emberek, és az ő emberi méltóságuk. Továbbra is kérdéses viszont, hogy ez a védelem milyen esetekben és milyen mértékben illeti meg őket.

Előadását a szerző azzal zárta, hogy a könyv a szó szoros értelmében nem kínál egyenes válaszokat a felvetett kérdésekre, hiszen a jelenlegi jogi környezetben ez lehetetlen lenne, így nem is alkalmas arra, hogy a témát illetően jövőben felmerülő problémákra adjon világos, egyértelmű megoldást. Ehelyett a kötet célja inkább az, hogy elgondolkodtasson, és rávilágítson olyan anomáliákra és kérdésekre, melyekre a jövőben különösen érdemes lesz odafigyelni.

A könyvbemutatót tehát figyelemre méltó és elgondolkodásra készítő előadásokat hallhattunk, melyek mind a kötet szellemében, de nem csupán annak bemutatásának céljából készültek. A vallások, az állam és a szólás szabadságának viszonya minden bizonnyal meghatározó témája lesz az elkövetkező éveknek is, és kellő munícióval szolgál majd a téma iránt érdeklődő személyek számára, melyhez tökéletes kiindulóként szolgál Koltay András könyve.

PAPP János Tamás
doktorandusz (PPKE JÁK)